

Krevde Paulus et eierskap til «sine» menigheter?

Professor, dr.theol. Sverre Bøe,
Fjellhaug Internasjonale Høgskole, Oslo
sboe@fjellhaug.no

Resymé:

Denne artikkelen drøfter følgende spørsmål: I hvor stor grad og på hvilke måter omtalte Paulus sitt misjonsarbeid som «sitt»? Så han på de menighetene han hadde grunnlagt som «sine» menigheter? Bibeltekstene gir oss et stykke på vei et positivt svar på disse spørsmålene, og vi bør derfor overveie om det er uttrykk for rent strategiske hensyn; Paulus var jo opptatt av å nå nye områder med evangeliet, og han ville derfor unngå å gå inn i «andres» områder. Vi spør også i hvilken grad Paulus involverte andre i det arbeidet han stod midt oppe i, enten det er enkeltpersoner eller menighetene mer allment.

2000 år senere bør vi reflektere over hvorvidt bibeltekstene gir oss rett til å kreve et slags «eierskap» til arbeid vi står midt oppe i. Eller er tanken på kirken som *Guds kirke* i strid med slike talemåter.

Den kristne misjon har til alle tider sett på Paulus som den store pionéren. Det kom til uttrykk for hundre år siden i klassikeren av Roland Allen: *Missionary Methods: Saint Paul's or Ours*» (Allen 1912), som for øvrig nylig fikk sin oppfølger *Paul's missionary methods: In his time and ours* (Plummer & Terry 2012). Disse bøkene fokuserer mest på misjonsstrategi, men også i den bakenforliggende misjonsteologien er Paulus læremesteren.

Spørsmålsstillingen i denne artikkelen ligger et sted midt mellom misjonsstrategi og misjonsteologi, som et aspekt ved ekklesiologien (læren om kirken): I hvilken grad så

Paulus på de menighetene han hadde grunnlagt som «sitt» arbeid i forhold til den kirke som var der *før* ham og som han godt visste fantes der *rundt* ham?

Kilder til misjonæren Paulus

Først skal vi ganske kort reflektere over våre kilder til spørsmålet: Vi har grunnleggende to kategorier av tekster: Det er alltid nyttig å skjelne mellom det en person selv skriver (Paulus' brev) og det som andre (her Lukas i Apostlenes Gjerninger) skriver om ham. Her er det også en tidsforskjell: Mens Paulus skrev sine brev ca 50–65 e. Kr., kan Apg være skrevet noe senere, kanskje så sent som på 80-tallet. Paulus skrev sine brev midt oppe i sin misjonsgjerning, ja kanskje som en del av sin misjonsgjerning, mens Lukas skrev Apg tilbakeskuende, som en historiker. Diskusjonen om Paulus selv virkelig skrev alle de 13 brevene, slik jeg tror, får her ligge.

Men også en annen side ved Paulus' brev er viktig for vår drøfting: I hvor stor grad kan vi bruke disse brevene til å sette sammen et større bilde av misjonæren Paulus? Er de ikke alle sammen skrevet inn i høyst konkrete og til dels meget spesielle situasjoner? Innvendingen er viktig, men nettopp når vi spør etter misjonsstrategi og misjonsteologi er brevenes tilsynelatende tilfeldige bakgrunn en styrke. For det er jo nettopp samspillet av det svært konkrete og en bakenforliggende grunnforståelse Paulus ustanselig viser i brevene sine.

En ytterst selvstendig apostel og misjonær

Alle som leser Det nye testamentet ser snart at Paulus på de fleste områdene var en ytterst selvstendig person. Det gjelder åpenbart både hans personlighet og hans arbeid. Hans egen troshistorie illustrerer det godt: Det var han – og han alene – som møtte Jesus i synet ved Damaskus (Apg 9; 22 og 26) og fikk kallet til å bli misjonær. I Gal 1,15 sier han rett ut at Gud hadde «utvalgt» ham til nettopp denne tjenesten før han ble født. Og Paulus viser selv til en så grunnleggende fordeling av misjonsoppdraget som at Gud selv hadde bestemt at han skulle gå til «de uomskårne», slik Peter skulle gå til «de omskårne» = jødene (Gal 2,7–8). Og i Efes 3,1–9 skriver han om hvordan Gud like fra GTs tid hadde reservert den spesialåpenbaringen for nettopp Paulus at hedningene skulle bli medarvinger til frelsen. Da snakker vi langt på vei om en avgjørende vending i frelseshistorien, nesten som Messiasprofetiene!

Det er også mange andre avsnitt i brevene der Paulus henter frem de aller største ordene om *sitt* kall og *sine* oppgaver i Guds menighet, som i Rom 1,5: «Ved ham har jeg fått nåde og

aposteloppdrag for at jeg skal føre mennesker av alle folkeslag til lydighet i tro, til ære for hans navn». Rom 15,17-19 er ikke nettopp veldig beskjedne, menneskelig sett: «I Kristus Jesus kan jeg være stolt over å ha denne tjenesten for Gud. Og jeg våger bare å tale om det Kristus har gjort gjennom meg for å lede folkeslagene til lydighet. Dette har jeg fått gjøre i ord og gjerning, ved mektige tegn og under og ved Åndens kraft, slik at jeg nå har fullført forkynnelsen av Kristi evangelium vidt omkring, fra Jerusalem og helt til Illyria.»

I synagogen i Antiokia i Pisidia anvendte Paulus et vers fra Jes 49,6 som vi vanligvis forstår som en Messias-profeti på den tjenesten han selv og Barnabas stod i: «Det var nødvendig å forkynne Guds ord til dere først. Men siden dere avviser det og selv ikke finner dere verdige til det evige livet, så går vi nå til hedningene. For dette er Herrens befaling til oss: 'Jeg har satt deg til et lys for folkeslag, for at du skal bringe frelse helt til jordens ende.'» Da hedningene hørte dette, gledet de seg og lovpriste Herrens ord, ...» (Apg 13,46-48). C. Wright kaller med rette en slik tekstbruk for «a bold hermeneutical step» (Wright 2006, 519).

Ved en anledning brukte Paulus også uttrykket «mine veier i Kristus» (1 Kor 4,17): «Derfor sender jeg Timoteus til dere, mitt kjære og trofaste barn i Herren; han skal minne dere om mine veier i Kristus Jesus, slik jeg lærer overalt, i alle menigheter.» Og flere ganger bruker han et så dristig uttrykk som «mine etterfølgere»; han ber to ganger korinterne slik: «Bli mine etterfølgere!» (1 Kor 4,16 og 11,1). Han stiller sammen det å være hans etterfølger med det å være Guds egen etterfølger: «Og dere ble våre og Herrens etterfølgere» (1 Tess 1,6 i NB88; Bibel2011 omskriver her med å «følge vårt og Herrens eget eksempel»).

Videre kaller han seg selv både for «far» og «forbilde»: «For om dere har tusen lærere i Kristus, har dere ikke mange fedre. Det var jeg som ble deres far i Kristus Jesus da jeg ga dere evangeliet. Så legger jeg dere på hjertet: Ha meg som forbilde!» (1 Kor 5,15-16). Et langt stykke på vei må vi si at Paulus så på menighetene han hadde grunnlagt som «sine». Samtidig kompliseres en enkel overføring til vår tid ved at Paulus ikke «bare» var misjonær, men også apostel, slik 1 Kor 9,1 viser. På det punktet skiller hans tjeneste seg fra all senere misjon.

Til de unådde

Vi finner igjen det egenartede og spesielle ved Paulus' misjonskall på det helt konkrete spørsmålet om hvor Paulus skulle reise, også rent geografisk, slik Rom 15,20 sier: «Men jeg har satt min ære i å forkynne evangeliet der hvor Kristi navn ikke før var nevnt, for at jeg ikke skulle bygge på en grunnvoll andre hadde lagt». Derfor vil han reise videre vestover fra Roma, helt til Spania (Rom 15,28). Dunn (Dunn 2009, 544) sier at Paulus oppsøkte «virgin

territory», han drev ikke «etterarbeid». Men å følge opp egne menigheter var viktig for ham. I 2 Kor 10,14–17 kaller han områder der andre arbeider for «andres arbeid», og selv vil han da forkynne «utenfor disse områdene» for ikke «å ta æren for det arbeidet andre har gjort ut fra sin målestokk» (v.15–16). Dette kommer nær uttrykk som «vårt» og «andres» misjonsarbeid.

Det klareste unntaket til denne ikke-innblandingslinjen ser ut til å være Romerbrevet. Men et hovedpoeng med brevet og besøket til Roma er egentlig å bruke det som springbrett for nye misjonsfremstøt vestover til Spania (Rom 15,28).

Men hvordan så Paulus på andre kristne som kom inn i «hans» menigheter? 1 Kor 3 ser det som helt uproblematisk, så lenge det er rett lære og det ikke splitter. Det er grunnprinsippet:

⁴ Når én sier: «Jeg holder meg til Paulus» og en annen: «Jeg til Apollos», er dere ikke da som alle andre mennesker? ⁵ Hva er vel Apollos? Og hva er Paulus? Tjenere som hjalp dere til tro! Begge gjorde vi det Herren hadde satt oss til. ⁶ Jeg plantet, Apollos vannet, men Gud ga vekst. ⁷ Derfor er de ikke noe, verken den som planter eller den som vannet. Bare Gud er noe, han som gir vekst. ⁸ Den som planter og den som vannet, er ett, men de skal få lønn hver etter sitt eget arbeid. ⁹ For vi er Guds medarbeidere, og dere er Guds åkerland, Guds bygning. ¹⁰ I kraft av den nåde Gud har gitt meg, la jeg grunnvullen som en klok byggmester; en annen bygger videre. Men hver enkelt må være nøye med hvordan han bygger. (1 Kor 3,4–10).

Et kompliserende trekk ved dette gjelder den vranglæren Paulus stadig måtte forholde seg til. Problemet var ikke at det kom andre kristne profeter eller forkynnere til menigheter han hadde grunnlagt, men heller det at enkelte av dem som kom stod for et annet budskap. Og på det punktet tar han i bruk de aller sterkeste og mest prinsipielle ordene språket har, som når han i Gal 1,8–9 bruker uttrykket «forbannet være ...» om de som forkynner «et annet evangelium».

Medarbeidermisjon

Et påfallende trekk ved Paulus' brev er hvor fokusert de er om nettopp *hans* arbeid, – hva med menighetenes medvirkning? På dette punktet er brevene merkelig tause. Jesus, som selv holdt seg nokså strengt til jødernes egne områder i Galilea og Judea, ga ifølge alle evangeliene en uttrykkelig befaling om å drive misjon. Paulus, derimot, som selv drev misjon natt og dag langt utenfor jødernes områder, han etterlot seg ikke en eneste linje som vi med noen rett kan kalle for en Misjonsbefaling. Hvordan henger dette sammen?

Paulus reiste sjelden helt alene, han drev team-arbeid. E. Schnabel bruker den lett anakronistiske betegnelsen «trainee» om disse (Schnabel 2008, 248). Ifølge Apg var Barnabas, Johannes Markus, Silas og Timoteus med ham på de første misjonsreisene, foruten antagelig Lukas selv og flere til. Og ifølge Paulus' egne brev sendte han stadig medarbeidere som Timoteus og Titus til ulike menigheter på både helt spesifikke oppdrag og mer generelt i misjonsarbeidet. Forskere har funnet rundt 100 enkeltpersoner navngitt i brevene fra Paulus, og av disse omtales hele 38 som medarbeidere. 18% av disse igjen var kvinner, tror Schnabel (2008, 251).

Schnabel (2008, 249) lister de begrepene Paulus bruker om dem: «brother, apostle or envoy, servant, slave (fellow-slave), companion or partner, worker, soldier (fellow-soldier), fellow-prisoner, fellow-worker». Slik sett var ikke misjonsarbeidet noe solo-raid fra Paulus' side. Samtidig merker vi oss at flere av disse «med-ordene» som «medarbeider» og «medfange» og «medsoldat» knytter dem til ham selv; Silas satt ikke i fengsel med Gud, men med Paulus.

En klassisk formulering finner vi i 1 Kor 4,17, der Paulus introduserer Timoteus som sin sendemann til menigheten i en opphetet og konfliktfylt situasjon: «Derfor sender jeg Timoteus til dere, mitt kjære og trofaste barn i Herren; han skal minne dere om mine veier i Kristus Jesus, slik jeg lærer overalt, i alle menigheter» (1 Kor 4,17). Epafroditus introduseres til filippene slik: «Han er min bror, medarbeider og stridskamerat, ...» (Fil 2,25).

Hva med menighetenes medvirkning til misjon?

Men enda så mye han skriver om dette arbeidet som han og utvalgte medarbeidere stod midt oppe i, så er og blir dette i utpreget grad noe «jeg» eller «vi» gjør. Hva med «dere»? Helt passive skulle menighetene langt fra være. De oppfordres stadig til bønn for Paulus' misjonsarbeid, og det med sterke ord: «*Kjemp* sammen med meg ved å be til Gud for meg», skrev i Rom 15,30. «Også dere må *hjelpe til* ved å be for oss», skrev han til korinterne, for «når *mange* ber», vil gjennomslaget bli sterkere (2 Kor 1,11). Til kolosserne skriver han at de skal være «utholdende» i bønner, så de både våker og ber med takk, og han fortsetter: «Be også for oss, at Gud må åpne en dør for Ordet så vi kan forkynne Kristi mysterium!» (Kol 4,2-3). Kanskje er det rett å si menighetene ikke bare skal be *for* misjonsarbeidet, for bønner er selv nettopp en del av misjonsarbeidet. Fra en slik synsvinkel blir menigheten direkte involvert i Paulus' misjonsarbeid.

Men når det kommer til penger, økonomi og annen understøttelse er Paulus derimot klart avvisende: Han mottok slett ikke noen støtte til dette. Det var tvert imot et grunnleggende prinsipp for ham at skulle være uavhengig økonomisk fra enhver menighet. Han skriver om dette med ikke så liten stolthet (1 Kor 9,15; 2 Kor 11,9). Om ikke annet så ga det ham ryggdekning i forhold til alle anklager som ellers kunne rette mot ham. Så finner vi heller ikke noe avsnitt i noe brev der Paulus direkte ber menighetene om å stille mannskap til disposisjon for kommende misjonsreiser.

Men hvor finner vi hos Paulus en direkte oppfordring til at de kristne skal vitne om troen sin for familie, naboer, venner og andre i sine lokale miljøer? Svaret er: ingen steder! Vi leter forgjeves etter noen «evangeliserings-befaling». Vi finner ingen direkte oppfordring til verken ureist, kortreist eller langreist misjon i Paulus' brev. Heller ikke Fil 2,15–16 eller Efes 6,17 bør tolkes som et generelt evangeliseringsoppdrag. Da er det lettere å finne tilløp til en sentripetal misjonsdimensjon i brevene: Menighetene tiltrekker seg uomvendte gjennom sitt fellesskap, sin glede og sitt forandrede liv, slik et lys som skinner i mørket trekker oppmerksomheten til seg.

På dette punktet er det en stor, engasjert og faktisk nokså fruktbar debatt mellom dem som hevder at Paulus totalt sett *ikke* regnet med eller forutsatte menighetenes medvirkning i misjonsarbeidet (som D. Bosch; Bosch 1991) og andre (Plummer; Plummer 2006) som mener at brevene viser en viss medvirkning. Men det er et spørsmål vi bør drøfte i annen sammenheng. Og vi bør uansett skjelne mellom en mangel på direkte misjonsoppfordring og et aktivt standpunkt om at misjon ikke skulle involvere andre. Det er alltid farlig å argumentere *e nihilo*.

R. Winther hevder at en allerede fra Paulus' eget eksempel kan ane begynnelsen til et to-spors løp som siden har fulgt kirken gjennom mye av dens historie (Winter 1974): Kirkene driver primært sitt eget arbeid, med vekt på gudstjeneste og diakoni. Men parallelt har noen (her Paulus) drevet misjonsarbeid til nye og unådde steder. Det er jo slik vi kjenner virkeligheten i dag: Selv om de fleste menigheter har sine «misjonsprosjekt», så er det aller meste av misjonsinnsatsen drevet frem av mindre grupper, ofte på tvers av menigheter og kirkesamfunn. Det er dette vi i Norge kjenner som at «misjon er de brennende hjerters sak». Mot en slik modell kan det reises mange innvendinger, ikke minst på et helt prinsipielt plan: Misjon er *alle kristnes* oppgave. Det er ikke en spesialitet som bare enkelte kristne skal engasjere seg i. Dette er en hovedsak i all moderne «misjonal» teologi: Misjon er ikke noe kirken «gjør», men noe den «er».

Kirkens enhet

Til nå har vi sett på de mange sidene ved Paulus' misjonsarbeid som understreker det særegne. Til slutt skal vi se hvordan det er andre trekk i Paulus' teologi som på det sterkeste og dypeste knytter «hans» menigheter sammen, både med hverandre og med den øvrige kirken, både blant jødekristne og hedningkristne.

Paulus bruker nøkkelordet *ekklesia* («menighet» eller «kirke») både om den lokale menighet og om den verdensvide kirke. Han understreker sterkt at det kun er én eneste kirke, Efes 4,3-6: «... og legger vinn på å bevare Åndens enhet i fredens sambånd. Det er ett legeme og én Ånd, likesom dere òg ble kalt med ett håp i deres kall. Det er én Herre, én tro, én dåp, én Gud og alles Far, han som er over alle og gjennom alle og i alle.» Ved Jesu soningsdød er også det «gjerdet» som skilte jødene fra hedningene revet ned; i Efes 2,11-22 forklares menigheten som «ett nytt menneske» eller «ett legeme». Menigheten er samtidig en bygning eller «hellig tempel» som er bygd opp «på apostlenes og profetenes grunnvoll» (v.20), mens Jesus selv er hjørnesteinen. Og det er altså bildet av *ett* hus Paulus bruker, ikke av en bydel med en rekke separate hus. At kirken er én forstår vi også av andre bilder som brukes: Menigheten er Kristi «brud» eller vordende brud, «lov et bort til Kristus» (2 Kor 11,2); Kristus har bare én brud.

Derfor var det også viktig for Paulus å besøke sin sendemenighet i Antiokia for å fortelle dem om misjonsarbeidet (Apg 14,26-28). Og dette ser vi også i de mange hilsenene som kommer til slutt i de fleste av Paulus' brev. De forteller hvor ufattelig mange tverrforbindelser det var mellom kristne i de ulike menighetene. Kanskje kan vi kalle dette for kirkens hellige «intranet» (altså ikke et åpent internett, men et internt nettverk, slik store bedrifter har sine intranet)?

Men det er *Guds* menighet, slik Paulus ofte fremhevet (1 Kor 1,2; 11,22; 1 Tim 3,5 og 15). Det er et hovedpoeng i den bølgen i misjonsvitenskapen som nettopp går under slagordet *Missio Dei*, det *Guds* misjon. Og den virkelig universelle kirken er til og med generasjonsoverskridende, Efes 3,21: «... ham være ære i kirken og i Kristus Jesus gjennom alle slekter og evigheter!».

Konklusjoner

Paulus gikk utvilsomt langt i retning av å omtale misjonsarbeid som enten «sitt» eller «andres», ikke minst i geografisk forstand (1 Kor 10,15-17). Det gjelder ikke minst i strategiske spørsmål om å forkynne evangeliet på steder der det ennå ikke var kjent (Rom 15,20).

Men uten enhver tvil så Paulus både på kirken og misjonsarbeidet som *Herrens* eiendom; han selv og andre var «medarbeidere». Og kirken er ifølge Paulus grunnleggende én, selv om også den enkelte menighet kalles nettopp «kirke» eller «menighet».

Paulus så det som helt normalt og uproblematisk at andre apostler, evangelister eller lærere kom til menigheter som han hadde etablert, slik 1 Kor 3,6 viser. Først hvis de som kom inn var vranglærere ble dette et problem (Gal 1,6-9).

Vi bør være varsomme med å overføre helt direkte fra Paulus' omtale av «sitt» misjonsarbeid til vår tid og «vårt» arbeid. Det kan lett bli anakronistisk, og vi bør også erkjenne en forskjell på et apostelkall og et misjonskall. Men positivt uttrykt ligger det noe forbilledlig i apostelens kjærlighet til og omsorg for «sine» menigheter. Her kan vi i vår tid risikere at enkeltmenigheter «vi» har fått være med på å etablere «anonymiseres» for raskt inn i en litt generell og universell kristenhet. Her kan søsken-metaforen med fordel løftes høyt.

Litteratur:

- Allen, Roland. 1912. *Missionary Methods: Saint Paul's or Ours, A Study of the Church in Four Provinces*. London: Robert Scott.
- Bosch, David J. 1991. *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*. Maryknoll: Orbis.
- Dunn, James D. G. 2009. *Beginning from Jerusalem. Christianity in the Making Vol 2*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Plummer, Robert L. 2006. *Paul's Understanding of the Church's Mission. Did the Apostle Paul expect the Early Christian Communities to Evangelize?* Paternoster Biblical Monographs. Milton Keynes: Paternoster.
- Plummer, Robert L. & Terry, John Mark (red.). 2012. *Paul's missionary methods: In his time and ours*, Downers Grove: IVP.
- Schnabel, Eckhard J. 2008. *Paul the Missionary: Realities, Strategies, and Methods*. Downers Grove: IVP.
- Winter, Ralph D. 1974. "The Two Structures of God's Redemptive Mission." *Missiology* 2: 121–139.
- Wright, Christopher J. H. 2006. *The Mission of God: Unlocking the Bible's Grand Narrative*. Downers Grove: IVP.